

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Факултет по начална и предучилищна педагогика
Катедра „Визуални изкуства“

Майа Борисова Антова

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

на тема:

„Прилагане на съвременните методи за възпроизвеждане на художествени произведения при обучението по изобразително изкуство в начален курс“

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“
Професионално направление 1.3. Педагогика на обучението
по (Методика на обучението по) изобразително изкуство

Научен ръководител: ДОЦ. Д-Р АННА ЦОЛОВСКА

София, 2018

Настоящият дисертационен труд е структуриран в три тематично обособени глави, увод и заключение. Общият обем е 309 страници, от които 232 страници са основен текст и 62 страници приложения, отделени в самостоятелно книжно тяло. Включени са 11 приложения, които илюстрират основни глави от дисертацията и са хронологично подредени. Дисертационният труд съдържа 2 схеми и 7 таблици. В приложенията са включени 132 фигури: от тях 22 диаграми, 4 въпросника, 12 страници свален текст от видеоинтервюта на 10 студента, описани са 45 дигитални програми за редактиране и рисуване със свободен достъп, 2 видео урока и 1 мултимедийна слайд презентация. Библиографията включва 101 литературни източника, от които 43 на кирилица, 13 на латиница, 39 от интернет източника и 6 нормативни документа. Номерата на включените в автореферата таблици, диаграми и схеми, съвпадат с тези в дисертационния труд.

Съдържание

УВОД.....	4
Глава I. ТЕОРЕТИЧЕН ОБЗОР НА ЛИТЕРАТУРА, СВЪРЗАНА С ПРОБЛЕМАТИКАТА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.....	13
1. Изкуство и репродукция.....	14
2. Дигитално рисуване – теоретичен обзор	16
3. Педагогически контекст	18
Глава II. ОПИСАНИЕ И АНАЛИЗ НА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЕН МЕТОДИЧЕСКИ МОДУЛ ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ДИГИТАЛНОТО РИСУВАНЕ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО В НАЧАЛЕН ЕТАП, ЧРЕЗ СЪЗДАВАНЕ НА РЕПРОДУКЦИИ.....	20
1. Предварителни проучвания – контингент, цел, задачи, методи за събиране на данни.....	20
2. Същински експеримент – концепция, методи, теоретичен модел, практическа част.....	21
3. Организационни параметри на същинският експеримент.....	24
Глава III. АНАЛИЗ НА ПОСТИГНАТИТЕ РЕЗУЛТАТИ. ДОКАЗВАНЕ НА ХИПОТЕЗАТА	26
ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ.....	39
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	4
4	
ТЕОРЕТИЧНО, НАУЧНО-ПРИЛОЖИМИ ПРИНОСИ.....	46
ПУБЛИКАЦИИ.....	48

УВОД

Контекст, в който се провежда изследването

Контекстът, в който се провежда настоящото изследване, е цифровизацията на света и съпътстващата я динамика във всяка сфера на живота.

С появата на дигиталните технологии се оформиха нови пътища за развитие на обществото и това ясно се усеща в настоящия момент. В стока се превръщат целенасочено духовните и нравствените ценности, науката и нейните постижения, изкуството и неговите шедьоври. Под въздействието на техническото възпроизводство се заличава "аурата" на творбата и се видоизменят разбиранията за понятия, като *оригинал* и *репродукция*.

Задачата на образованието като цяло, е да предлага обучение, което да е релевантно на съвременната ситуация. Учащите се е необходимо да усвоят знания и умения, които да им осигурят възможности да се справят с предизвикателствата на XXI-и век. Необходимостта от цифровизиране на обучението по изобразително изкуство е факт, който не може да се игнорира. В настоящото проучване се разглежда една от многото възможности за интегриране на дигиталното обучение - прилагане на дигитални програми за рисуване в часовете по изобразително изкуство в начален етап в общообразователното училище.

Необходимост и актуалност на настоящото изследване

Необходимостта от подобно изследване се базира на два фактора: необходимост от разбиране на особеностите на съвременното изкуство и сблъсъка с актуалния проблем за визуалната грамотност в художествено - творчески аспект. Все по-ясно се налага тенденцията за нов тип осъзнаване на понятието *репродукция* на художествената творба и използването на дигиталните технологии в процеса на създаване на художествени произведения – било то като инструмент или като медия.

Основната мотивация за провеждането на изследването е липсата на достатъчно конкретен и организиран материал по темата, както и изведенна и структурирана методическа система, обхващаща проблеми, свързани с осъществяване на взаимовръзките между класическите форми в изкуството и дигиталните технологии.

Ролята, която е възможно да изиграе дисертационният труд, се свежда до методическата му същност – изследване на зададената тема, свързана с прилагането на софтуерна програма за рисуване, разбирането за репродукцията и осмисляне на възможностите за прилагането ѝ в педагогиката. Експериментирането в тази посока се налага от необходимостта българското художествено образование да се осъвремени, като се приложат съвременни методи и технологии за неговото надграждане.

Научните въпроси и проблеми

Каква е ролята и до каква степен са приложими дигиталните технологии в обучението по изобразително изкуство? Доколко, специализиран софтуерен продукт за рисуване е приложим в обучението по изобразително изкуство в начален етап и дали има разработена методика за внедряването му?

Педагогическите аспекти

Да бъде разработена методика за приложение на софтуерен продукт за рисуване, чрез създаване на репродукция на живописна творба и проучване на интегрална връзка между изобразителното изкуство и ИКТ¹.

Обект на изследването е процесът на обучението по изобразително изкуство в 4-ти клас на общообразователното училище.

Предмет на изследването е репродуциране на живописни творби посредством софтуерен продукт за рисуване от ученици в начален курс.

Основната цел на изследването е да се разработи методически модул (серия от уроци) за репродуциране на живописни творби, чрез прилагане на дигитална програма

¹ Тук и по нататък в текста ще бъде използвана общоприетата абривиатура ИКТ, вместо Информационно-комуникационни технологии.

за рисуване в обучението по изобразително изкуство в 4-ти клас.

За постигане целта на изследването е необходимо изпълнението на следните задачи:

Научно-теоретични задачи:

- Да се проучи научна литература по темата (българска и чуждестранна) в сферата на изкуството и в сферата на образованието, както и актуалността на темата;
- Да се анализира и структурира проучения материал и да се създаде методическа модул;
- Да се провери ефективността на създадения методически модул, чрез анализ на натрупаните по време на експеримента материали и резултати;
- Да се формулират изводи.

Практически задачи:

- Да се разработи, изпробва и приложи диагностичен инструментариум за нуждите на методическия модул;
- Да се проведат предварителни експериментални проучвания, с цел усъвършенстване на модула;
- Да се структурира и изгради техническото обезпечаване и провеждане на същински формиращ експеримент в учебна среда.

Работна хипотеза

Ако се приложи методически модул, свързан с използването на конкретен дигитален софтуер за

рисуване, чрез който се реализират репродукционни изображения, базирани на живописни пейзажи, в процеса на обучението по дисциплината “Изобразително изкуство“ в 4-ти клас от ОУ, то това би повишило мотивацията за изучаване на основните живописни техники, както и степента на теоретичните знания и художествените умения в областта.

Дизайна на изследването

Според научния метод е приложно, а според изследователския подход е комбинация от подходи, като „полево изследване“ и „експериментално изследване“. Обхвата, продължителността и контингента е в рамките на 3 месеца през 2016г., втория учебен срок, с 19 ученика от 4 клас от 135-то СОУ "Ян Амос Коменски" в гр. София.

Анализът на резултатите от изследването са осъществени на комбинация от качествени и количествени методи, с цел по-задълбочено проучване на определени аспекти.

Термини и понятия - преглед на основния понятиен апарат

Специализиран софтуер за дигитално рисуване – софтуерен продукт, съвкупност от програма, данни и документация. В изследването под израза *съвременни методи за възпроизвеждане*, ще се има предвид прилагането на специализиран софтуер за рисуване.

Дигитално рисуване – Метод за създаване по дигитален път на художествен обект, който е адаптиран към традиционните художествени изразни материали и средства.

Репродукция – Това е близко или точно възпроизвеждане на оригинал. Важно е да се подчертае, че в настоящето изследване това понятие ще бъде използвано за дигиталното възпроизвеждане на живописна творба.

Репродуктивно изкуство – изкуство, което се основава на съзнателното прилагане на репродукции и използващо смислово–образна рамка на значението на понятието.

Методи за събиране на данни

Теоретично проучване – проучване на български и чуждестранни научни източници, съотнесени към темата, както и на нормативни документи за обучението по изобразително изкуство.

Исторически метод – чрез разясняване на понятия и термини се осъществява исторически преглед на събитията до настоящия момент, които са пряко обвързани с изясняване на понятието репродукция.

Дълбочинно интервю – проведеното интервю е свободно, нестандартизирано, неформално. Целта му е установяване на нагласи и изказване на лично мнение и позиция по теми, касаещи изследването. Една част от въпросите са предварително подготвени от докторанта. Те

имат насочващ, допълващ и уточняващ характер, но се дава възможност да се променя реда на въпросите, съобразено с предпочитанията на интервюирания. Документира се посредством видеозапис, който бива впоследствие обработен и анализиран. Провежда се със студенти, специалност „изобразително изкуство” 2 и 3 курс. Второто интервю е на базата на предварително зададени въпроси, които са съотнесени към темата на дисертационният труд и изводите от тях служат за изясняване на аспекти, касаещи проучването. То е направено с 11 съвременни автора, които използват дигиталното рисуване, както за авторските си търсения, така също и за обучение по изкуства.

Наблюдение (педагогическо наблюдение на работата в клас) - целта му е целенасочено и планирано наблюдение за събиране на данни по време на провежданите учебни занятия. Получените данни се използват за описание, обяснение и прогнозиране на процесите, относно мястото на дигиталните технологии в обучението по изобразително изкуство. Осъществява се пряко, чрез активно наблюдение, което има за цел събирането на допълнителен материал за анализ. То бива по своята същност и описателно, защото целта му е възможно по-пълно и обширно пресъздаване на процесите, протичащи в часовете по изобразително изкуство. Извършва се както в предварителното проучване, така и по време на същинският експеримент.

Педагогически експеримент - същността на този метод е в рамките на изследването да се проведе педагогически

експеримент, като целта е проверка на възможностите за функциониране на предложения методически модул. Педагогическият експеримент се провежда в няколко основни етапа:

- Предварително проучване;
- Предварителен експеримент;
- Същинският експеримент се състои съответно от:
 - констатиращ експеримент;
 - формиращ експеримент;
 - събиране, обобщаване и анализ (количествени и качествени подходи) на данни с цел проверка на работната хипотеза.

Тестови въпросници – специално разработените въпросници са съответно за входяща и изходяща диагностика. Въпросите включени в тях са от двата типа с анкетен характер и дидактически тест. Целта е посредством получените резултати да се разкрият личното отношение и мнение на учениците, тяхното практико - теоретичното ниво, индивидуални нагласи към дигиталната техника.

Диагностичен разговор – той се осъществява посредством кратки дискусии и конферанси с учениците. Основна цел на дискусиите е да се получи обратна връзка. Това се случва като по време на провежданият експеримент се задават насочващи въпроси, които да подтикнат учениците да споделят лични предпочитания и мнения, да обсъдят възникнали затруднения или неразбиране на преподавания материал. *Конферансът е*

широко застъпен метод в художественото образование и в апробирания методически модул е предложен, като форма за междинна диагностика на художествено-творческата дейност на учениците.

Методи за анализ на получените данни

Качествени методи за анализ - феноменологичен анализ, херменевтичен анализ, анализ на съдържанието (Content Analysis). Използвайки последния метод са проучени мненията, нагласите, изразени са позиции, които вече са „снети” върху текст, визуален или аудио- материал.

Количествените методи на анализ - те биват базирани на изведените в предложения методически модул критерии, които са операционализирани до количествено измерими показатели и съответстват на нуждите за апробацията му.

Дизайн на изследването

Изследването се осъществява в рамките на няколко основни етапа, които са онагледени в схема 1.

ПЪРВИ етап - Изследване на феномена – планиране, теоретично проучване на проблематиката, проучване работата на действащи художници, подготовка на диагностичен инструментариум.

ВТОРИ етап - Формиране на концепция за методически модул. Предварително прилагане на разработения

методически модул с експериментална група, коригиране и пристъпване към основен педагогически експеримент.

ТРЕТИ етап - Анализ на постигнатите резултати. Събраният през първите два етапа материал е обработен и анализиран.

ЧЕТВЪРТИ етап - Окончателно оформяне на дисертационния труд. След направения анализ на данните от апробирания методически модул и събрания и обработен текстови материал, се оформя настоящият труд.

Структура на дисертационния труд

Настоящият дисертационен труд в тематично отношение е структуриран в увод (представен по-горе), три основни глави, изводи, заключение и библиография. Неразделна част към труда се явяват ПРИЛОЖЕНИЯТА.

Глава I. ТЕОРЕТИЧЕН ОБЗОР НА ЛИТЕРАТУРА, СВЪРЗАНА С ПРОБЛЕМАТИКАТА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

В първа глава е направен теоретичен обзор на въпроси, засягащи изкуството и репродукцията. Изследвано е отношението оригинал – репродукция – мултиплициране. Проучени са принципите на дигиталното рисуване, като част от дигиталното изкуство. В последната

част от първа глава е направен преглед на Европейски и национални стратегии и политики за дигитализиране на обучението, в частност на това по изобразителното изкуство.

1. Изкуство и репродукция

В тази точка са разгледани накратко отношението „обект - образ“, а в последствие и на „оригинал - копие - репродукция“. Предварително е направена уговорката, че на местата, където ще се използват самостоятелно понятия като оригинал, копие и репродукция, става дума за конкретното им функциониране в полето на визуалните изкуства.

Маркирани са по-важните исторически периода, през които отношението обект – образ претърпяват качествени проявления, при които отсъствието на физически посредник и образ ще бъде факт.

Разгледани са етимологическият произход на термините „оригинал и копие“, проучена е смисловата рамка, с която са натоварени през различните исторически периоди. Проследени са технологичните промени, които неизбежно съпътстват създаването на художествените творби и съответно рефлексията върху понятията.

Описани са преходите в разбирането, в зависимост от това дали копирането става без техническа намеса и когато има такава, независимо дали е механична или дигитална. Тези фактори рефлектират върху значението на понятията оригинал и копие. Проучени са автори, като В.

Бенямин, С. Зонтаг, Белтинг, Бел, А. Малро, Геймар, А. Ангелов и др.

Направено е проучване на причините, довели до копирането на едно произведение на изкуството. Дали целта е арт обучение, или за разпространение на творбата, или от комерсиални подбуди.

През 1984г. е патентован сертификат за фалшификат, с което практически се легализират репродукциите като произведения на изкуството. За да отговори на нуждата на консуматорското общество, творецът се превръща в аналог на търговска марка с всичките ѝ прилежащи атрибути.

През XX век се очертава тенденция за заличаване на дистанцията между оригинал и копие, резултат от стремежа за глобална, световна цивилизация. Процес, в които най-активни са медиите и виртуалното интернет пространство.

Проследена е зависимостта между изкуство - репродукция - нови технологии. Познава се на проучванията на изследователи, като Бенямин, Зонтаг, Белтинг, Бел, Малро, Геймар, Ангелов и др., изследващи мястото на творбата в ерата на техническата възпроизводимост. Направен е обзор на статута на произведенията на изкуството, при развитието на репродуциращата техника, за художественото съответствие и качеството на репродукцията. Засягат се теми, касаещи репродукционния процес, позицията на произведението и съответно на произвеждащия го.

Определящи за проучването са новите технологии, тяхната бързина и точност при създаване на репродукции. Необходимостта от масирано присъствие на репродуцирани изображения в съвременния живот, неразривно свързано с развитието и на интернационален стил.

В последната част от тази точка е представен терминът „*multiple*”, използван активно през 60-те години на XX в. Описани са приложението и мястото, което заема в артистичното пространство и е направен паралел с появилата се по това време компютърна графика.

Проследява се историческата промяна, свързана с навлизането на новите технологии, която освен че е мащабна и революционна, оказва влияние върху мисленето за стойността на основните духовни и художествено - естетически категории.

2. Дигитално рисуване – теоретичен обзор

В тази глава от проучването е разгледано подробно репродуцирането на произведения на изкуствата, чрез технически средства. Направен е обзор на дигитално изкуство – терминология, класификация, проблематика. Основни източници на информация са проучванията на П. Гаймер, Б. Щиглер, Рут Леавит, К. Пол, Дуане М., Уилям Вон, както и няколко статии и есета, които въвеждат основните термини и понятия (на Лев Манович, Джон Иполито и Стийв Дийц).

Голяма част от дискусията между компютърните художници е центрирана около въпроса дали компютърът трябва да се третира като инструмент или като среда. В настоящата точка е акцентирано на тези етапи, които формират прилагането му, като инструмент при създаване на художествена творба и по-конкретно посредством едно от разклоненията му - дигиталното рисуване. Описани са същността и характеристиките на графичните програми, използвани за дигитално рисуване. Разгледани са някои от проблемите, съпътстващи прилагането на дигиталното рисуване - материализирането на творбата, какъв брой отпечатък се счита за оригинал, и как да се защити числената ѝ уникалност.

Направен е исторически обзор на зараждането на дигиталните програми за рисуване, тяхната специфика и възможности. Вземайки в предвид динамиката в развитието на този вид софтуерен продукт, всеки един опит да се акцентира на актуалните програми е несъстоятелен. Акцентирано е на софтуерния продукт Art Rage, създаден през 2011 г., който с параметрите си отговоря на търсенията на настоящият дисертационен труд. Дигиталните апове за рисуване помагат на учениците да научат повече за модерните технологии, но също така и да развият традиционните стилове на рисуване.

Представени са технически параметри и функции на периферните устройства, необходими за дигиталното рисуване, като дигитайзер, графичен таблет и стилус (капацитивна писалка), представен е и неговата разновидност дисплей-таблетът и „Spark”/умна писалка.

3. Педагогически контекст

В последната част от първа глава е направен преглед на мястото на обучението по изобразително изкуство в глобалното общество, представени са Европейски и национални стратегии и политики за дигитализиране на обучението, в частност на това по изобразителното изкуство. Внедряването на ИКТ е една от основните компетентности, разписано в тях.

В тази точка е направен обзорен преглед на заявените позиции на редица учени и изследователи от Европа и САЩ, които се застъпват активно за обучението по изкуства. Ясно се заявява необходимостта от интегрирани подходи и иновативни решения в сферата на образованието. Застъпниците на тезата, че изкуството е необходимо и трябва да присъства в образователните програми от най-ранна детска възраст са много и теориите, които представят, следват една или друга теза са представени и посочени като източници. Дадени са конкретни стратегически цели за развитие на обучението по изкуства, както и необходимостта от осъвременяване на обучителния процес. Тенденцията е към осъзнато и правилно концептуализирано прилагане на новите технологии в образованието.

Дигиталните програми, които дават познанията в областта на изкуствата, са интердисциплинарни по своята същност, защото не служат само за придобиване на конкретни умения, а спомагат да се развие креативно мислене и да се постигне удовлетворение от възможността

да създаваш. Дисертантът стига до извода, че определянето на визуалността като водеща, особено в днешния преситен с образи век, обучението по изкуства заявява все по-категорично своето място.

Проучени са международни и Европейски документи, в които са структурирани конкретни политики и стратегии.

В тях на преден план е необходимостта образованието по изкуства да присъства във всеки един етап от обучението, като се акцентира върху прилагането на нови технологии при преподаването му. В тази връзка са цитирани „Планът за реализация на стратегията за ефикасно внедряване на ИКТ в образованието и науката” (2014-2020г.), доклада „Образованието по изкуствата и културата в Европейските училища“ на мрежата „Евридика“ и други.

Разгледана е темата за възможността за устойчиво използване на материали и ресурси в учебния процес, както и необходимостта от запазване на обучението по изкуства в българското училище и неговата скоростна промяна, позоваваща се на нови методи. В тях категорично място заема, цифровизацията на обучението. За да има качествено и съвременно образование, то би следвало да съчетава традиционните типове естетика и новите технологии.

В тази последна част от първа глава са представени нормативните документи, регламентиращи обучението в общообразователните училища. Акцента е върху предложенията в новите държавни образователни стандарти, касаещи обучението по изобразително изкуство

в 4 клас. Фокусът е върху учебното съдържание по „Изобразително изкуство“ в начален етап, в ядрата „Обект и образ“, „Зрител и творба“ и „Материали и техники“.

Глава II ОПИСАНИЕ И АНАЛИЗ НА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЕН МЕТОДИЧЕСКИ МОДУЛ ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ДИГИТАЛНОТО РИСУВАНЕ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО В НАЧАЛЕН ЕТАП, ЧРЕЗ СЪЗДАВАНЕ НА РЕПРОДУКЦИИ.

1. Предварителни проучвания-контингент, цел, задачи, методи за събиране на данни

Във втора глава е структуриран експериментален модел и е изведена концепцията на методическия модул. Той е формиран на базата на анализ от проведени предварителни проучвания. Проследява се процесът на обучение: училище – университет – артистична професия. Това е реализирано посредством оформени три фокус групи - 11 дигитални творци и учители; 12 студента от специалност „Педагогика на изобразителното изкуство“ и 12 деца в неформална среда.

Приложимите методи при предварителното проучване включват: *интервю, неформални разговори и наблюдения на терен.*

Предварителното проучване, проведено с трите групи, независимо от различията във възрастта и нивото на художествените познания, предостави възможността да се изследват нагласите и предизвикателствата, които се

очертават, относно осъвременяването и цифровизирането на обучението по изобразително изкуство. На базата на събраните данни от предварителното проучване, дизайнът на експерименталния модел е преразгледан и са нанесени необходимите за неговото подобрене промени (*Приложение 3, 4 и 5*).

2. Същински експеримент – концепция, методи, теоретичен модел, практична част

Съществена част от дисертационния труд е представянето на същинския експеримент, като подробно са описани неговите параметри. Обхвата, продължителността и контингента са в рамките на 3 месеца през 2016г. с 19 ученика от 4 клас.

Направен е обзор на актуалните учебни програми. Изведена е концепция за самият модул, който ще бъде представен. В табличен вид са онагледени дейностите, заложи в модула и компетенциите, които да развиват.

Описани са използваните методи и подходи в прилагането на методическия модул за събиране на качествени данни и методите за анализ и оценка на резултатите. *Словесните методи* като дискусия, изложение, анализ, разговор, въпросник и др. са използвани в теоретичната част. Пак там са използвани и *нагледните методи*, като демонстрация, конферанс, видео-презентация. *Практическите методи*, като упражнение, експеримент са използвани в художествено-практическата

част. Залегнали в обучението са и игровите елементи. Подробно са описани видове творчески задачи, които влизат в методическия модул.

В **схема 2** е онагледена структурата на учебния модул.

Схема 2

За целта на проучването бе създадена система от уроци, които включват лекционен блок (презентации), разговори, дискусии и творчески задачи. В конкретния модул са разработени презентации, които са максимално синтезирани и адаптирани към възрастовите и познавателните характеристики на учениците. В тях те се запознават със съвременните параметри на понятието репродукция и с възможностите на софтуерен продукт за рисуване. Посредством разговорите и дискусиите се дава възможност за проверка на достъпността и разбирането, от страна на учениците, на предадения материал и допълване още в работна фаза пропуските и неяснотите. Целта на

творческите задачи е овладяването на дигитална програма за рисуване и използването ѝ, като инструмент при създаване на репродукции.

Подробно е представена методическата организация и всяка задача е представена отделно. В нея са описани необходимите материали, времеви диапазон, цел на задачата, описание на дейностите и очакваните резултати.

Изведени са критерии и показатели за оценка, които са съобразени със специфичните цели на разработваната методическа система, като са взети под внимание и Държавните образователни стандарти (ДОС) за учебната програма по изобразително изкуство в 4-ти клас. Изготвени са пет критерия, които са декомпозирани в общо 11 показателя (описани в таблица 4). Всеки показател се измерва по три степени - високо, средно и ниско ниво, които могат да бъдат проследени в таблица 5.

Основният критерий на резултатите от настоящето изследване е съзнателното прилагане на определените живописни техники, свободното боравене със специализиран софтуер за рисуване, както и познаване принципите и същността на репродуцирането.

Разработени и представени са диагностични инструменти и процедури за да се определи познавателното равнище на учениците по отношение на репродуцирането и дигиталните инструменти, приложими за създаването на художествени изображения.

Формирани са диагностични инструменти за оценка (за определяне на входящо, междинно и изходящо ниво). Входящата и изходящата диагностика на участниците в експерименталните групи са реализирани на базата на предварително разработени тестови въпросници, съобразени с нуждите на настоящия експеримент. Междинната диагностика се осъществява посредством конференс на базата на създадените по дигитален път репродукции.

Посредством входящата диагностика, междинната диагностика, изходящата диагностика, на теоретично и на практическо ниво, се прави оценката на художествените знания, умения и компетенции на учениците. С помощта на сравнителен анализ на входящото и изходящото ниво се определя реално ефективността на методическия модул. Ползата от диагностичните инструменти е, че те могат да отчетат слабите моменти в разработения модул и той да бъде подобрен, т.е. могат да се вземат съответните мерки за неговото по-успешно прилагане.

3. Организационни параметри на същинският експеримент

Същинската фаза на експеримента бе проведена в рамките на втория срок на 2016 година в рамките на часовете по „изобразително изкуство” и „информационни технологии” в 135^{-то} СОУ "Ян Амос Коменски" в София. В експеримента взеха участие 19 ученици. Същинският

експеримент се осъществи, чрез провеждането на три основни етапа – *констатиращ, формиращ и контролен*.

В **таблица 6** са представени етапите и съотнесените към тях цели и съответно дейностите за тяхното постигане.

Таблица 6

	Етапи	Цели	Дейности
Констатиращ експеримент	Входяща диагностика	Определяне входящото ниво на контингента	Въпросник
формиращ експеримент	Теоретична част	Запознаване с проблематиката, основни термини, понятия, автори	Презентация, Видео-материал/ уроци, изложение, дискусия
	Художествено-практическа част	Опознаване възможностите на специализирания софтуер при изграждане на живописна творба.	Художествено-практическа дейност – Индивидуални и или групови репродукции
	Художествено-практическа част	Осмисляне и прилагане на усвоените знания и умения за репродуциране	Индивидуални и или групови репродукции

	Междинна диагностика	Проверка на междинното ниво на учениците в теоретичен и практически аспект	Конферанс, Дискусия
	Художествено-практическа част	Осмисляне и прилагане на усвоените знания и умения за репродуциране	Индивидуални и или групови репродукции
Заключителен експеримент	Изходяща диагностика	Проверка на изходящото равнище на участвалите в експеримента ученици	Писмен въпросник. Обсъждане

В таблица 7 могат да бъдат разгледани термините и понятията, върху които е поставен фокус по време на художествено-практическите задачи.

Глава III. АНАЛИЗ НА ПОСТИГНАТИТЕ РЕЗУЛТАТИ. ДОКАЗВАНЕ НА ХИПОТЕЗАТА

В трета глава е представен анализа на постигнатите резултати, в следствие на което е и доказана хипотезата. След провеждането на трите етапа (констатиращ, формиращ и контролен) от същинския експеримент, са

събрани множество емпирични данни, въз основа на които е изграден анализа.

Анализ на входяща диагностика

Инструментарият, чрез който се провежда диагностиката, е специално разработен въпросник. В настоящата точка посредством диаграми са онагледени анализираните и обобщени резултати от въпросника. Той може да се разгледа в *Приложение 8*.

Феноменологичен анализ на учебните занятия от формиращия експеримент и на получените резултати от провеждането на художествено-практическата дейност

В тази точка от дисертационния труд е направен феноменологичен анализ (описателен) на учебните занятия от формиращия експеримент и на получените резултати от провеждането на художествено-практическата дейност. Подробно са описани етапите при реализиране на двете задачи. В *Приложение 10*, са представени работите на учениците.

Анализ на междинната диагностика - феноменологичен анализ, качествен подход

Тук е описан направеният анализ на база проведен конференс, на които са оценени творбите на учениците по основните критерии, залегнали в апробирания метод.

Количествен анализ на художествено-творческото развитие в рамките на формиращия експеримент

В тази точка всеки критерий е разглеждан отделно, като данните за показателите са групирани в рамките на критериите. Анализът е онагледен с диаграми и фигури (*Приложение 11*).

Вследствие на критерийния количествен анализ на развитието на художествено-творческата дейност, могат да бъдат направени следните изводи:

- Апробираният методически модул допринася за развитие знанията и уменията на учениците и по 11-те показателя. Макар че не във всеки показател се констатира висок напредък, линията на развитие е възходяща;

- Няколко са показателите, по които учениците показват сравнително високо развитие (*Критерии 1, показател 1 и 2, Критерии 3, показател 1 и 3 и Критерии 4*).

Анализ на изходящата диагностика (количествени и качествени подходи)

Изходящата диагностика се провежда под формата на писмен въпросник с 11 въпроса и под формата на обсъждане на създадените от тях репродукции (*Приложение 9*).

Вследствие на резултатите от изходящата диагностика, могат да се направят следните изводи:

- След провеждането на формирация експеримент по-голямата част от учениците показват знания за същността и принципите на работа за техническо възпроизвеждане на живописна творба, демонстрират знания и умения в работата със софтуерния продукт за рисуване;

- По-голямата част от учениците са придобили по-разширени знания и умения при определянето и прилагането на описаните в апробирания метод живописни техники и могат да прилагат принципите им при изграждане на живописна творба;

- Учениците демонстрират повишена мотивацията при изпълнението на задачите и изказват намерение да продължат да използват ново-придобитите знания и умения;

- Учениците демонстрират положително отношение и са мотивирани за прилагането на дигиталното рисуване в самостоятелна творческа дейност;

- След приключване на формирация експеримент се наблюдава желание за творчески експеримент у учениците – важна предпоставка за развитието на тяхната художествено-творческа дейност.

Доказване на хипотезата

Както бе споменато в началото на изследването, хипотезата е формулирана по следния начин:

Ако се приложи методически модул, свързан с използването на конкретен дигитален софтуер за

рисуване, чрез който се реализират репродукционни изображения, базирани на живописни пейзажи, в процеса на обучението по дисциплината „Изобразително изкуство“ в 4-ти клас от ОУ, то това би повишило мотивацията за изучаване на основните живописни техники, както и степента на теоретичните знания и художествените умения в областта.

За доказването ѝ, след провеждане на основната част от изследването, са налице конкретни аргументи. Те могат да се разделят в две групи, като в първата попадат факти и документи, свързани пряко с дисертационния труд, а във втората такива, създадени от докторанта успоредно с изследователската работа, но съотнесени пряко към конкретната тематика.

Първа група

- Документирани от изследвателя са над 70 отделни творби (дигитални и традиционни), 11 учебни проекта и задачи, 27 интервюта и над 5 дискусии.

- Събрани и селектирани са визуални и писмени материали на лица от различни възрастови групи и с различни професионални умения. Тези материали са с разнороден характер - фотографии, картини, текстове с теоретичен материал, свързан със същността на дигиталното изкуство, съответно и на дигиталното рисуване, текстове с педагогически аспекти по темата, текстове и визуален материал за същността на термина репродукция, файлове с фотографии и интервюта, анкети, аудио и видео записи.

- Съставена е методическа система, чиято ефективност успешно е апробирана в практиката.

- Проведен е качествен педагогически експеримент, при който участващите лица потвърждават ползата от дейността, както лично за тях, така и за образователния процес.

- Докторантът е организатор и ръководител на творческо ателие със студенти, по време на което са проведени 4 дискусии и над 15 интервюта, които са видео документирани. Като следствие от работата е организирана и изложба със създадените живописни творби.

Втора група

- По време на работата по конкретното изследване докторантът взема паралелно участие в един мащабен научно - изследователски проект, съпътстван от 3 отделни изложби. Участва също в 1 научна конференция, 2 семинара и над 9 изложби. В голяма част от тези изяви участието му се свързва пряко или косвено с темата на докторантския труд.

- Докторантът участва в организационния комитет на научно - изследователски проект по фонд „Научни изследвания” на Катедра „Изобразително изкуство” (ФНПП) от 2016 г., на тема: “DIGITAL LOOP”. Този проект съдържа няколко изложби, семинари и уоркшопи с различни названия: “Friend Request”, “Like Life”, “Bacterial Files”, с председател на организационния комитет и ръководител на проекта – доц. д-р Анна Цоловска. Акцентът тук е върху дигиталното изкуство и авторските

търсения в проекта са насочени към въпросите за цифровизацията в световен мащаб.

- Организатор и участник в семинар на тема „Персонален и групов опит при работа по арт проект в мултинационален екип“ (финансиран от Студентски съвет на СУ „Св. Климент Охридски“), 2014г. в град Дрезден (Германия). Представяне на резултатите от проекта в галерия „Алма Малтер“ със създаден документален видеофилм. Акцентът тук е насочен към екипната дейност, необходима на съвременния автор при реализиране на визуалните му творби.

- Участие в изложба „Преподаватели и студенти“, съпътствана от конференция с международно участие, посветена на съвременните тенденции в изкуството и обучението по изобразително изкуство във връзка с 30-годишнината от създаването на ФНПП, СУ „св. Климент Охридски“ и 20 годишнината от създаването на специалност „Изобразително изкуство“, проведено в VIVACOM Art Hall.

- Организатор и обучител по графичен дизайн в творческо ателие „Вода и изкуство“, съвместна инициатива на Български Червен кръст и сдружение „Изкуство в Действие“. Докторантът обучава участниците да прилагат различни дигитални софтуерни продукти за обработка, редактиране и създаване на цифрови изображения.

- Участие в кръгла маса на тема „Дигиталните технологии в графичното изкуство – граници и възможности, теория и практика“ и съпътстващата я

изложба. Докторантът участва със самостоятелна дигитална творба.

- Участие с авторски творби в съвместна изложба със студенти от НХА и ученици от НГПИ „Св. Лука“ в залите на БКИ „Дом Витгенщайн“ (гр. Виена). Представената серия от три дигитални рисунки е авторско търсене на докторанта към поставената тема.

- Участие с авторски творби в съвместна изложба със студенти от Софийски университет „Св. Климент Охридски“ в „Българският културен център“ – Прага. Представените дигитални графики са начин за миксирането на цифровото изкуство и традиционното рисуване.

Доказателство (аргументация)

Горепосочените аргументи логически отвеждат до следното: след събиране на описаните визуални и теоретични материали и провеждане на описаните практически проучвания в предварителната фаза, натрупаният материал се селектира, анализира и от него се извежда методическа система, чиято функционалност се апробира в практиката. Това апробиране се извършва чрез основен качествени експеримент и на базата на качествени (предимно) и количествени данни се достига до конкретните изводи. Реализирането на описаната методическа система в реална среда доказва възможностите, които предоставя създадената система в педагогиката и нейната ефективност върху учениците от общообразователното училище. Формиращият

експеримент оказва положително въздействие и на базата от получените резултати се откроява следната тенденция.

Постигнатите *теоретични* резултати представят едно последователно, логически обосновано и организирано изследване, създаващо определена структура от педагогически концепции и практики, подходящи за прилагане в образователния процес. Учениците, участващи във формиращия експеримент, констатират в края на експеримента, че чрез дигиталното рисуване знанията им в сферата на живописните техники са се повишили, както и интересът им към дигиталните изразни форми във визуалното изкуство.

Постигнатите резултати в *практическата* част доказват осъзнаването на дигиталното рисуване и използването му в художествено – практическата дейност. Прилагането на репродуциране, като педагогически подход, не е новост, но когато това става съвместно с прилагането на дигитални технологии, го прави лесно приложимо и адекватно на изискванията на съвременното обучение по изкуства. Осъзнаването на понятието, в контекста на съвременната артистична и масова визуална сцена, го налага като необходима тема в учебния процес. В края на формиращия експеримент учениците познават дигиталното рисуване и съответните му характеристики. Демонстрират добри умения, свързани с прилагането на изучаваните живописни техники, и ги прилагат посредством дигитални инструменти в творческия процес.

Вследствие на казаното по-горе в текста, и съобразявайки се със стратегиите за развитие на Европейския съюз и в частност на нашата страна, които касаят въвеждането на ИКТ в учебно-творческия процес, смятаме, че хипотезата ни се потвърждава.

Тук е необходимо да се обобщи, че въвеждането на методически модул, свързан с използването на дигитален софтуер за рисуване, чрез който се реализират репродукционни изображения, базирани на живописни пейзажи, в процеса на обучението по дисциплината „Изобразително изкуство“ в 4-ти клас от ОУ, повишава значително мотивацията за изучаване на основните живописни техники, както и степента на теоретичните знания и художествените умения в областта.

Резюме на получените резултати

В обобщение на казаното до тук може да се разюмират получените резултати:

В научно-теоретичен план:

1. Проучена е актуалността на темата и поставянето ѝ в съвременен контекст.

2. Проучени са литературни и други източници (български и чуждестранни), свързани с дигиталното изкуство, в частност дигиталното рисуване и репродуцирането на живописна творба в съвременното изкуство и в обучението по изобразително изкуство. Това

теоретично проучване може да се конкретизира и сведе до следните етапи:

- Направено е проучване на мястото на репродукцията в изкуството, като се преминава през кратък исторически преглед на отношението обект - образ и оригинал - копие в сферата на визуалните изкуства и прехода към репродукцията.

- Описано е значението на „фалшивото изкуство“, заявяването му като репродуцирана авторска творба. Във връзка с това е представена категоризация за издаване на сертификат за достоверност на дигитално произведение.

- Изследвано е отношението на репродукцията, съотнесена към новите технологии и мултиплицирането на изображения, посредством дигитални средства;

- Репродуцирането на изображения в контекста на настоящия труд е представено в своята технологична и идейно-философска рамка.

- Проследени са различни теории, схващания и хипотези за зараждането, произхода, същността и особеностите на дигиталното изкуство, като акцентът е насочен към дигиталното рисуване.

- Направен е исторически преглед на събитията, които налагат компютъра като художествен инструмент в професионалната сфера на съвременните артисти.

- Проучени са етапи от развитието на дигиталните софтуерни продукти за рисуване, както и

преглед на необходимите периферни устройства и съответните им технологични възможности.

- Проучено и анализирано е творчеството на избрани дигитални творци, в чиито теоретични и художествени произведения дигиталното рисуване и, или, репродуцирането са основно изразно средство. На базата на този анализ са формулирани и изведени определени констатации за същността и особеностите на дигиталното рисуване в контекста на съвременното изкуство.

- Посочени са важни аспекти на обучението по изобразително изкуство в контекста на съвременното глобално общество.

- Направен е преглед на международни изследвания за ролята на обучението по изкуство и ролята на ИКТ в образователната система.

- Систематизирано представено актуализирането и дигитализирането на инструментариума, както и устойчивостта на използваните ресурси в учебния процес.

- Направен е преглед на държавните образователни стандарти (ДОС) – 1-4 клас в основното общообразователно училище, като акцентът е поставен върху моменти, засягащи пряко или косвено въвеждането на нови инструменти и техники за рисуване.

- Обобщена е структурата на българското училище и ролята на художественото образование в него. Акцентира се върху предизвикателствата, пред които е изправено то.

3. Изведен е експериментален модел на методическата система, формирана вследствие на

обобщение, анализ и структуриране на проучения материал.

4. Структурирани, анализирани и обобщени са резултатите от проведения формиращ експеримент в учебна среда.

5. Проучена и анализирана е ефективността на апробирания методически модул в сферата на обучението по изобразително изкуство.

Резултати в практико-приложен план:

- Разработен е диагностичен инструментариум, необходим за настоящото проучване, който е апробиран и приложен в практическия експеримент.

- Проведен е предварителен експеримент, в който се проследява процесът на обучение: училище – университет – артистична професия, както и със сходен контингент, за възможни корекции на предложения модул, с цел повишаване на неговата ефективност.

- Проведен е педагогически експеримент (подготвен, структуриран и технически обезпечен) с ученици от 4-ти клас от общообразователното училище (в часовете по изобразително изкуство и часовете по информационни технологии). Формирацията експеримент е проведен през 2016 г., втория учебен срок в 135-то СОУ "Ян Амос Коменски" в гр. София. Проверени и анализирани са резултатите от педагогическия експеримент.

При обобщението на тези резултати може да се заключи, че е постигната основната цел на настоящото изследване – *„Да се разработи методически модул (серия от уроци) за дигиталното рисуване, чрез прилагане на репродуциране на живописна творба в обучението по изобразително изкуство в начален етап на образование“*. Анализът на събраните данни и резултати сочи, че в резултат на проведения експериментален методически модул, мотивацията на учениците се е повишила, има развитие на теоретичните им знания и художествените им умения, както за дигиталните софтуерни продукти за рисуване, така и за живописните техники и възможностите на репродуцирането им в изкуството и обучението по изобразително изкуство. Това твърдение, от своя страна, доказва и хипотезата в изследването.

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

След обобщения анализ, направен на базата на събраните данни и като се проследят основните тенденции в процеса на обучение, се достига до оформянето на основния извод – при повечето подрастващи са налице интерес и желание да използват софтуерен продукт за рисуване. Прилагането на новите технологии при обучението по рисуване не притеснява учениците, те го възприемат и се адаптират към особеностите на дигиталната среда много по-лесно, отколкото към класическите инструменти за рисуване. В същото време се наблюдава незаинтересованост към довършване на

поставените задачи и слаб интерес относно живописните техники. Отчита се липса на осъзнаване и причинно – следствена връзка при рисуването на различна подложка с различен вид боя. От тези констатации произтичат няколко извода, засягащи отношението на целевата група към работата с дигитални инструменти за рисуване и създадените чрез тях репродукции:

- Относително подценяване и пренебрегване на дигиталното рисуване и изградените, посредством графични софтуерни приложения, визуални творби;

- Незнание и неразбиране за дигитални инструменти, използвани в съвременното изкуство;

- Изместване на интереса към лесно използваеми шаблони и визии, разпознаваеми в консуматорската масова образност;

- Слабо познаване на основните правила и принципи при изграждане на живописна творба;

- Недостатъчни визуални натрупвания, свързани със съвременните дигитални изображения;

- Необходимост от осъзнаване и разбиране на същността и възможностите на репродуцирането в съвременната артистична сцена и масовата култура.

За да се потърси решение, е нужно да се работи по посока за прилагане на дигиталните програми за рисуване в училищна възраст и то не само като инструмент за редактиране, а като пълноценно художествено средство при овладяване на различни художествени задачи. Това трябва да се извърши на два основни етапа:

1. Идентифициране и анализиране на специфичните промени, ползи и недостатъци, до които прилагането на дигиталното рисуване може да доведе в обучението на учениците в начален етап на образование, с цел постигане на по-голяма ефективност;

2. Създаване на методически модул (система от уроци) за приложение на дигиталните програми за рисуване. Целта е да бъдат предоставени съвременни инструменти и понятия за изучаване на изобразителното изкуство.

Погледнато в по-общ план, методическият модул има за задача да развива визуалната грамотност на учениците, техните дигитални умения и компетенции, а това са и предпоставки за изграждане на един по-широк поглед към света, към културата и към визуалното изкуство. Дигиталните образи, които заобикалят днешните ученици, са многобройни, но липсата на достатъчен набор от житейски опит и натрупани и осъзнати визии, както и на оценъчна система, затруднява разбирането и ориентирането им в съвременния свят. Затова е важно от най-ранна възраст да се обърне внимание на обучението им към осъзнаване на заобикалящата ги визуална картина, на „потока от образи”. Да се приложат педагогическите методи и средствата за включването на дигитални художествени средства и инструменти в обучението по изобразително изкуство.

Необходимо е дигиталните технологии да заемат място в обучението по изобразително изкуство, като съвременно средство за развиване на креативността им.

Обобщени изводи:

1. Темата за прилагането на дигиталното рисуване в часовете по изобразително изкуство е актуална в съвременното цифровизирано общество и е необходимо по-задълбоченото ѝ изучаване.

2. Теоретичното изучаване на репродукцията в изкуството е необходима предпоставка за развитие на съвременен художествен мислене и ориентация в днешното дигитално ориентирано общество и в системата му за визуална комуникация.

3. Практическите задачи, реализирани в експерименталния модел, водят до по-добри резултати, отнасящи се до теоретичната подготовка и развитието на художествените знания и умения на учениците.

4. Чрез методическия модул за прилагане на дигиталното рисуване в обучението по изобразително изкуство, учениците могат да достигнат до по-високо ниво на разбиране на взаимовръзките между теория и практика в учебния процес, а образованието по изобразително изкуство може да бъде по-ефективно и забавно.

Препоръки за бъдещи изследвания

Предпоставките за развитие на визуална култура и художествени умения, чрез прилагането на дигиталното рисуване и репродуцирането на художествени произведения в обучението по изобразително изкуство в

начален етап в основните общообразователни училища, дават насоки за интерпретация и разширяване на модула. Те могат да бъдат систематизирани по следния начин:

- Редуване на разнообразни съвременни форми на педагогическо въздействие, които съчетават самостоятелна работа, в малки групи и работа с целия клас, както и прилагане на игрови моменти и ситуации;

- Партньорство между действащи дигитални творци, преподаватели по изобразително изкуство и ученици;

- Предложеният модул би могъл да се допълни със задачи, в които учениците да създадат интерпретация на живописния стил на автора, чиято творба преди това са репродуцирали. Също така, с избрана от тях живописна техника, да създадат авторска рисунка.

- Усъвършенстването на методическия модул предвижда разработването на повече диагностични инструменти. Например – анкети и конферанси, които да бъдат прилагани по-често в процеса на работа. По този начин ще бъде осъществена по-редовна обратна връзка с учениците. Това би довело до справяне с повечето пречки в творческия процес.

- При по-нататъшното развитие на методическия модул би могло да се заложи на по-тесните връзки с развиване на групи от ключови компетентности, например: дигитална компетентност, културна компетентност и умения за общуване на чужди езици.

Възможност на модула е да се развие, като обхване различни софтуерните продукти, които освен за рисуване предоставят функции за редактиране и манипулиране, както на създадени цифрови изображения, така и на прилагането на вече създадени дигитални образи.

- Участието на форуми, на които се представя дигитално изкуство, и в тях да бъдат включени работите на учениците. Публичните изяви на учениците в изложби, форуми, конкурси и други би повишило интереса им към художествената изразност.

- Виртуалните галерии не са новост, но тяхното интегриране в процеса на преподаване, съчетано с разработения педагогически модел, би допринесло за едно още по-обобщено поднасяне на темите, заложи в обучението по изобразително изкуства.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящото дисертационно изследване се стреми да подкрепи усилията за интегриране на дигиталните софтуерни продукти в обучението по изобразително изкуство още от начален етап. За целта е разработен и апробиран експериментален методически модул – серия от уроци за прилагане на дигиталното рисуване и значението на репродуцирането в часовете по изобразително изкуство в 4-ти клас на общообразователните училища. Модулът е ориентиран към допълване на учебната програма чрез въвеждането на дигитален софтуер за рисуване и към

повишаване на интереса и развитие на позитивното отношение към съвременните форми в изкуството. Апробираният модул цели натрупване на теоретични познания за живописните техники и стилове в изкуството, към изграждане на комбинативно мислене и не на последно място към овладяване на практически умения за творческа работа с дигитални инструменти.

Резултатите от емпиричното изследване дават основание да се направи заключението, че прилагането на дигиталното рисуване в обучението по изобразително изкуство в начален етап в общообразователните училища води до по-високи резултати в теоретичен и практичен аспект и на мотивацията на учениците. На внедряването на дигиталните софтуери за рисуване трябва да се акцентира по-усилено, защото то спомага за формиране на висока визуална култура и грамотност, което е предпоставка за адекватно адаптиране на учениците в съвременната цифрова реалност. Постигнатите резултати създават предпоставки модулът да бъде усъвършенстван и адаптиран към художествената подготовка, както на ученици от по-горните класове, така и на тези с профилирана подготовка в сферата на изобразителното изкуство. Успешното провеждане на педагогическия експеримент и доказването на хипотезата на настоящия труд са аргумент за ефективността и успешното функциониране на разработения методически модул. Изведените концепции формират теоретичната основа, която посредством апробацията на методическата система, намира своето конкретно приложение в практиката.

Постигнатите резултати имат потенциала да се надграждат в бъдещи педагогически инициативи, както в традиционното, така и в неформалното образование.

Във връзка с това настоящото изследване отговаря на потребностите на практиката, както и на теоретичната обосновка на проблема, като запълва недостатъчно добре разработена до този момент тематика.

ТЕОРЕТИЧНО, НАУЧНО-ПРИЛОЖИМИ ПРИНОСИ

- Прилагане на съвременните методи за възпроизвеждане на художествени произведения при обучението по изобразително изкуство в начален курс е нов изследователски опит за развиване и осъзнаване за репродуцирането. В конкретното проучване се прилагат методи, свързани със специализиран софтуер за рисуване. Темата на дисертацията е формулирана по начин, по който не е представяна в българската и чуждата научна литература;

- Селектиран, проучен, обобщен и анализиран е богат теоретичен материал, включващ преводи на текстове, част от които до момента не са публикувани на български език в научната литература;

- Синтезирана е и е структурирана теоретична информация, обвързана с проблемите на въвеждането на ИКТ в обучението по изобразително изкуство, съдържаща се в международни, европейски и национални стратегии за развитие, и в нормативни документи;

- В рамките на дисертационния труд е представена обобщено същността на дигиталното изкуство и по конкретно на дигиталното рисуване. Представена е авторската гледна точка на дисертанта, базираща се на научни изследвания и публикации в сферата;

- Представени са отношенията оригинал – репродукция – мултиплициране, засягащи идейно-философското им значение в сферата на съвременното изкуство;

- Разработена е оригинална методическа система за педагогическа работа в основното образование, чиято ефективност е апробирана в практиката. Тя предлага съвременен теоретично и практическо реализиране на актуален образователен модел. Формирана е система от критерии и показатели за оценяване успеваемостта на участниците спрямо придобитите знания, умения и отношения по темата;

- По експериментален път е доказано, че въвеждането на система от методи, свързани с употребата на дигиталното рисуване, влияе положително върху интереса и мотивацията на учениците, както и повишава качеството на теоретичните им знания и художествените им умения;

- Постигнатите по време на изследването резултати са популяризирани чрез публикации, участия в научни конференции, семинари и изложби.

Публикации, пряко свързани с дисертационния труд:

1. Статия *„Дигитална писалка или четка“*, публикувана в Електронно списание за наука, култура и образование, брой 5, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по начална и предучилищна педагогика, 2016, ISSN 2367-6396
2. Статия *„Дигитално рисуване. Провеждане на предварителен експеримент с ученици“*, публикувана в Електронно списание за наука, култура и образование, брой 8, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по начална и предучилищна педагогика, 2017, ISSN 2367-6396